

of received information, the number of used forms and methods of work, but also to create conditions that will induce self-examination, self-development and self-improvement. Competitions of pedagogical mastery, discussions, trainings, "round tables", workshops, improve theoretical knowledge, develop intellectual, ideological and communicative qualities, equip the teachers with necessary methodological arsenal to solving modern problems of primary education.

**Key words:** pedagogical mastery, professional competence, primary school teacher.

УДК 378.22:355.23

Хлипавка Галина Григорівна,

старший викладач,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів

## ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Стаття присвячена теоретичним аспектам обґрунтування та практичним напрямкам реалізації педагогічних умов, дотримання яких є важливим для формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України в процесі професійної підготовки. Автор на основі аналізу різних підходів до визначення поняття «умова» та «фактор» пропонує змістову складову означених дефініцій; наводить різні класифікації педагогічних умов. Автором виокремлено три педагогічні умови формування соціальної компетентності майбутніх офіцерських кадрів у процесі професійної підготовки, подана їх характеристика.

**Ключові слова:** соціальна компетентність, педагогічні умови, фактори, офіцери служби цивільного захисту, професійна підготовка.

**Постановка проблеми.** Формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України є складним процесом, результат якого залежить від створення та впровадження на практиці таких педагогічних умов, які б забезпечили ефективність функціонування педагогічної системи у навчальному закладі та стимулювали всіх суб'єктів навчально-виховного процесу (командирів (начальників), викладачів і самих курсантів як суб'єктів навчальної діяльності) до цілеспрямованого розвитку соціальної компетентності.

Семантичний аналіз понять «умови» і «педагогічні умови» у словниковій літературі та наукових працях засвідчує їх широке смислове значення. Щодо генези терміну «умова», то доволі часто його тлумачення співвідноситься із сутністю поняття «фактор».

У довідникових джерелах «фактор» трактується як рушійна сила, причина будь-якого процесу або явища, що визначає його характер або одну з його характерних рис, чинник [14, с. 525]. З позицій педагогічних досліджень «фактор» визначається основною причиною, чинником, умовою покращення чи удосконалення педагогічного процесу [13].

Змістове наповнення поняття «фактор» дає підстави розмірковувати, що вони мають вплив на ефективність протікання процесів чи явищ, а у конкретному середовищі, наприклад, педагогічному, сукупно створюють ресурсний потенціал, визначають характер умов, обставин, в тому числі й педагогічних.

В «Академічному тлумачному словнику української мови» узагальнено значення поняття «умова», що представлені у словниках української мови [4, с. 1295; 12, с. 617] й подано кілька варіантів його визначення, а саме: «умова» – це: необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь; правила, що існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь; сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь [1].

Важливою ознакою умов, на думку А. Литвина, є відношення одного компонента умов до іншого, імплікаційний зв'язок між ними. Науковець вважає, що будь-якому складному об'єкту притаманна незмінна кількість прямих і непрямих зв'язків і відношень, а оскільки кожен елемент цієї множини та її підмножин є необхідною умовою, то повна сукупність необхідних умов створює достатні [8, с. 5].

Враховуючи специфіку середовища, у якому відбувається формування досліджуваного нами явища, а саме соціальної компетентності, очевидним є його навчально-виховний характер, що реалізовується у педагогічній системі.

**Мета статті:** на підставі теоретичного аналізу результатів

опитування обґрунтувати і схарактеризувати педагогічні умови формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України в процесі професійної підготовки.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Обставини, за яких відбувається професійна підготовка майбутніх офіцерських кадрів, визначаються як «педагогічні умови», які у взаємозв'язку покликані забезпечити достатність для ефективності протікання педагогічного процесу. Педагогічні умови також тлумачать, як:

- зовнішні обставини, чинники, що суттєво впливають на хід педагогічного процесу, тою чи іншою мірою сконструйованого педагогом, і передбачають (але не гарантують) визначений результат цього процесу (Н. Боритко) [3, с. 119].

- чинники (обставини), від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи (Ю. Бабанський) [2, с. 115];

- форма педагогічної діяльності, метою якої є формування висококваліфікованого фахівця, що забезпечує виконання державного стандарту з освітньої діяльності (Л. Моторна) [10];

- результат цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування методів, прийомів, а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей [15, с. 124];

- структурна оболонка педагогічних моделей чи технологій; завдяки педагогічним умовам реалізуються компоненти технології (Т. Гуцан) [5].

А. Литвин зазначає, що педагогічні умови є комплексом спеціально спроектованих генеральних (стрижневих, системотвірних) чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу та / або особистісні параметри його учасників, які забезпечують цілісність навчання та виховання в інформаційно-освітньому середовищі навчального закладу відповідно до вимог суспільства [8, с. 63].

Розкриваючи методологічні засади поняття «педагогічні умови», А. Литвин наводить чітку класифікацію умов, а саме:

- зовнішні умови – це, фактично, об'єктивні чинники, які концептуально передбачають появу нової складової;

- внутрішні – безпосередньо забезпечують освітній процес;

- дидактичні умови є результатом цілеспрямованого добору, конструювання та реалізації елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей;

- психолого-педагогічні умови – сукупність спеціально сконструйованих взаємопов'язаних можливостей (чинників) освітнього середовища, спрямованих на розвиток особистісних аспектів (впливів) педагогічної системи;

- організаційно-педагогічні умови є сукупністю сконструйованих можливостей (обставин) змісту, форм, методів

цілісного навчально-виховного процесу, що забезпечують управління функціонуванням і розвитком процесуального аспекту освітньої системи, впливають на навчальний процес, дозволяють ефективно керувати, здійснювати цей процес відповідно до завдань, із застосуванням обраних форм, методів, прийомів, сукупності положень, дотримання яких забезпечує досягнення поставленої мети [8].

Розуміючи педагогічні умови як взаємопов'язану сукупність обставин, засобів і заходів у педагогічному процесі, яка сприяє ефективній професійній підготовці майбутніх фахівців, К. Касярум класифікує їх у п'ять підгруп – психологічні, дидактичні, методичні, комунікативні, організаційні, які об'єднуються у дві групи – суб'єктивні внутрішньо-особистісні, об'єктивні зовнішні [7].

Таким чином, здійснивши аналіз різних підходів до визначення поняття «педагогічні умови», ми з'ясували, що педагогічними умовами формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України в процесі професійної підготовки мають бути такі, які охоплюватимуть усі сторони й усіх суб'єктів освітнього процесу, забезпечуватимуть імплікаційні зв'язки між компонентами моделі формування соціальної компетентності курсантів на основі реалізації оновленого змісту навчання, оптимізації форм, методів, підходів, технології організації педагогічної взаємодії в професійно-орієнтованому освітньому середовищі.

В організації навчально-виховної роботи, спрямованої на формування соціальної компетентності особистості, І. Ніколаєску пропонує створення умов для формування досвіду пізнавальної діяльності, різних способів та досвіду практичної й творчої діяльності; інтеграцію теоретичного і практичного змісту освіти; моделювання за допомогою педагогічних технологій контекстного навчання предметного та соціального змісту життя й діяльності особистості, а також ціннісного ставлення до навколишньої дійсності [11, с. 10].

І. Шпичко педагогічними умовами формування соціальної компетентності майбутніх фахівців у професійній підготовці визначає: доповнення змісту соціально-гуманітарних дисциплін у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців; розвиток позитивної мотивації студентів шляхом їх участі у різних видах практики і в позааудиторній роботі; застосування новітніх освітніх технологій для розвитку навичок толерантного спілкування, продуктивної взаємодії і конструктивної критики [20, с. 3].

Серед педагогічних умов формування фахової комунікативної культури курсантів військових інститутів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу С. Тарасенко виділяє такі: професійно-позитивна мотивація; відповідність теорії практиці, оптимальне поєднання ефективних форм організації навчально-виховної роботи з майбутніми офіцерами; діалогічний та інтерактивний характер вивчення предметів гуманітарного циклу; гуманізація процесу формування фахової комунікативної культури в професійній підготовці майбутніх офіцерів [17, с. 11].

Результати аналізу виокремлених у педагогічних дослідженнях умов характеризуються спільною особливістю, яку найбільш точно визначає О. Усик: «...в основу педагогічних умов покладено досягнення студентів як кінцевий результат впливу умов» [18, с. 82].

За таких обставин кінцевий результат сформованості соціальної компетентності майбутніх офіцерських кадрів залежить

від змісту й характеру факторів середовища в якому забезпечується досягнення навчальних результатів, факторів взаємовпливу індивідуально-психологічних проявів й поведінки усіх суб'єктів навчально-виховного процесу у конкретному навчальному закладі.

**Результати дослідження.** З метою виявлення найбільш оптимальних педагогічних умов, як обставин ефективного впливу на досягнення якісних результатів сформованості соціальної компетентності курсантів у закладах вищої освіти, ми із контексту базових факторів впливу на функціонування педагогічної системи виокремили ті, які гіпотетично можуть бути рушіями розвитку досліджуваного явища й підґрунтям для уточнення педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх офіцерських кадрів.

Ми підготували лист експертного оцінювання вагомості факторів ефективного формування соціальної компетентності майбутніх фахівців й залучили до експертного оцінювання науково-педагогічних працівників Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Підбір експертів здійснювався за наявністю у них таких якостей: 1) компетентність експерта; 2) зацікавленість у результатах експертизи; 3) діловитість; 4) об'єктивність [19, с. 30-31].

Усі експерти характеризувались достатнім педагогічним досвідом, упродовж тривалого періоду безпосередньо брали участь у підготовці майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України. Згідно з інструкцією листа експертного оцінювання педагогам необхідно було проранжувати за ступенем важливості (від 1 до 12) фактори ефективного формування соціальної компетентності майбутніх офіцерських кадрів у процесі професійної підготовки.

До опитувальника було внесено 12 факторів, а саме:

1. Професійна мотивація курсантів до оволодіння майбутньою професією.
2. Перспективи роботи за фахом, необхідність постійно поповнювати обсяг знань.
3. Соціально-педагогічне середовище для задоволення суб'єктності особистості.
4. Оновлення змісту професійної підготовки майбутніх офіцерських кадрів контексті соціальних вимог.
5. Інноваційні педагогічні технології, методи активного та інтерактивного навчання (розвивальні тренінги, організаційно-діяльнісні ігри, метод проектів та ін.).
6. Забезпечення індивідуального підходу у навчанні.
7. Підвищення рівня професійної компетентності викладачів.
8. Науково-методичне забезпечення для формування соціальної компетентності.
9. Організація виховної роботи, спрямованої на формування соціальної компетентності курсантів.
10. Систематичний контроль рівнів навчальних досягнень курсантів.
11. Саморозвиток, самоосвіта учасників педагогічного процесу.
12. Характер міжособистісних відносин у навчальному середовищі.

Матриця результатів ранжування факторів представлена таблицею 1.

Таблиця 1.

Матриця результатів ранжування факторів

| № респ. | № фактора |    |     |    |   |    |     |      |    |   |    |     |    |
|---------|-----------|----|-----|----|---|----|-----|------|----|---|----|-----|----|
|         | I         | II | III | IV | V | VI | VII | VIII | IX | X | XI | XII |    |
| 1       | 3         | 4  | 2   | 1  | 9 | 11 | 12  | 7    | 5  | 6 | 10 | 8   | 78 |
| 2       | 2         | 8  | 9   | 11 | 1 | 7  | 3   | 4    | 6  | 5 | 12 | 10  | 78 |
| 3       | 7         | 5  | 6   | 8  | 4 | 11 | 12  | 2    | 1  | 3 | 10 | 9   | 78 |

Продовження таблиці 1.

|               |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |     |    |     |
|---------------|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|----|-----|
| 4             | 1  | 10 | 12 | 9  | 5  | 8  | 7  | 11 | 3  | 6  | 4   | 2  | 78  |
| 5             | 3  | 9  | 1  | 4  | 7  | 11 | 12 | 6  | 5  | 8  | 10  | 2  | 78  |
| 6             | 1  | 4  | 3  | 9  | 2  | 5  | 6  | 11 | 7  | 12 | 10  | 8  | 78  |
| 7             | 8  | 9  | 7  | 12 | 4  | 3  | 1  | 10 | 2  | 5  | 6   | 11 | 78  |
| 8             | 1  | 12 | 11 | 2  | 4  | 6  | 3  | 10 | 8  | 9  | 7   | 5  | 78  |
| 9             | 1  | 3  | 5  | 8  | 4  | 11 | 12 | 10 | 7  | 6  | 9   | 2  | 78  |
| 10            | 1  | 3  | 8  | 6  | 2  | 9  | 10 | 11 | 5  | 12 | 7   | 4  | 78  |
| 11            | 9  | 10 | 8  | 2  | 7  | 3  | 11 | 5  | 4  | 1  | 6   | 12 | 78  |
| 12            | 2  | 7  | 1  | 3  | 4  | 10 | 8  | 12 | 6  | 11 | 9   | 5  | 78  |
|               | 39 | 84 | 73 | 75 | 53 | 95 | 97 | 99 | 59 | 84 | 100 | 78 | 936 |
| Місце фактора | 1  | 8  | 4  | 5  | 2  | 10 | 11 | 9  | 3  | 7  | 12  | 6  |     |

\*12 (кількість респондентів) x 78 (сума факторів) = 936;  $\Sigma + \Sigma = 936$  (сума сум)

На першому місці, згідно із думками експертів, у таблиці ранжування факторів є професійна мотивація курсантів до оволодіння майбутньою професією. Друге місце визначає фактор – інноваційні педагогічні технології, методи активного та інтерактивного навчання (розвивальні тренінги, організаційно-діяльнісні ігри, метод проектів та ін.); третє – організація виховної роботи, спрямованої на формування соціальної компетентності курсантів.

Враховуючи зростання суми наступних факторів у порівнянні із трьома першими показниками сум, розуміємо, що перші три фактори є найбільш потенційними для конкретизації педагогічних умов, не порушуючи контекст змісту самих факторів.

Таким чином, педагогічними умовами ефективного формування соціальної компетентності майбутніх офіцерських кадрів у процесі професійної підготовки є:

- розвиток професійної мотивації курсантів до оволодіння майбутньою професією;
- впровадження інноваційних педагогічних технологій у процес професійної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України;
- організація виховної роботи, спрямованої на формування соціальної компетентності курсантів.

Обґрунтуванню змісту визначеної нами першої педагогічної умови – *розвиток професійної мотивації курсантів до оволодіння майбутньою професією* передують думка, що на сьогоднішній день у молоді сформувалися як зовнішні, так і внутрішні передумови професійної мотивації. Зовнішні зумовлені соціальними змінами сучасного суспільства: модифікація ціннісних потреб особистості, видозміна ринку праці, реформування ринку освітніх послуг тощо. Не менш важливими факторами впливу на розвиток професійної мотивації майбутніх фахівців є соціокультурний контекст середовища, в якому здійснюється професійна підготовка. Йдеться про такі особливості, як: престиж професії, імідж навчального закладу, перспективи працевлаштування, оплата праці тощо. Внутрішні передумови викликані потребами студентів і викладачів у систематичному поглибленні знань щодо ефективного функціонування в інформаційно-комунікаційному, технологічному середовищі.

За таких обставин саме поняття «професійна мотивація» у контексті нашого дослідження набуває якісно нового змісту: поступово перетворюючись із усвідомлення потреби здобути професію на цілеспрямоване самовизначення та особистісну самореалізацію у обраній професії. Розвиток професійної мотивації курсантів до оволодіння майбутньою професією передбачає, насамперед, цілеспрямовані навчально-виховні впливи на їхню індивідуально-психологічну сферу. Адже тільки за умови сформованої мотиваційної готовності особа самостійно може прийняти обґрунтоване рішення про задоволення або не задоволення певної потреби (наприклад, якісно опанувати професією).

Таким чином, у вищому навчальному закладі має бути створене найбільш сприятливе середовище для формування стійких

професійних мотивів, тобто завдання викладацького колективу полягає у якісному забезпеченні процесу «усвідомлення потреби», результатом якого є професійна мотиваційна готовність.

Засобами розвитку як професійної мотивації особистості, так і інших складових (індивідуально-психологічних, комунікативно-діяльнісних, рефлексивно-діяльнісних компонентів соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України), є усі форми й методи організації освітнього процесу, інноваційні педагогічні технології, виховна робота тощо. Взаємодоповнення виокремлених нами педагогічних умов заради повної реалізації однієї із них забезпечує імплікаційні зв'язки між ними. Наприклад, якщо правильно дібрані інноваційні педагогічні технології для конкретної форми роботи, то спостерігається підвищений інтерес курсантів до вивчення предмету, утверджується його суб'єктність у педагогічній взаємодії, укріплюються мотиви навчальної діяльності. Якщо мотиваційна готовність майбутніх офіцерських кадрів проявляється системою стимулів й мотивів, інтересів й прагнень, цілей й ідеалів, що спонукають особистість до певного виду діяльності або поведінки, то значно легше організувати виховну роботу із курсантами, орієнтуючись на їх свідоме розуміння ролі соціальної компетентності у майбутній професійній діяльності.

У такому разі результатом впровадження першої педагогічної умови (*розвиток професійної мотивації курсантів до оволодіння майбутньою професією*) має бути сформований мотив «...як стійка характеристика особистості, яка визначає її активність та мотиваційну готовність, ...як стійка інтегрована якість особистості, що проявляється в процесі професійного самовизначення і самореалізації, і визначає зміст і характер діяльності», – Л. Сушенцева [16, с. 224].

Друга педагогічна умова – *впровадження інноваційних педагогічних технологій у процес професійної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України* у конкретизованому значенні містить «набір» інструментальних засобів, необхідних як для реалізації двох інших умов, так і для набуття курсантами належного рівня інтегральної компетентності, що включає: професійні й ключові компетентності, в т. ч. і соціальну компетентність.

На думку І. Дичківської, поняття «інновація» як у педагогічних наукових дослідженнях, так і в галузі техніки, технологій відображає комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу [6].

П. Лузан, аналізуючи дефініцію «педагогічні технології», узагальнює декілька напрямів розуміння даного феномена: «педагогічна технологія як: система педагогічного процесу; по-особливому організована педагогічна діяльність; це наука про розвиток, освіту, навчання й виховання особистості; використання «комплексу сучасних технічних засобів навчання» [9, с. 14].

Посилення уваги освітніх систем до інноваційної діяльності доповнює комплекс загально-дидактичних принципів професійної підготовки якісно новим принципом інноваційності, який, на нашу думку, акумулює прогресивне й перспективне як у педагогічній,

так і в технологічній галузях, відтворюючи новітні досягнення науки й техніки у навчально-виховному процесі.

Використання принципу інноваційності у педагогічній практиці, організація освітнього процесу на основі новітніх досягнень науки і техніки, орієнтація професійної підготовки на якісний кінцевий результат – істотно розширюють зміст поняття «педагогічні технології», доповнюючи детально виписані складові, етапи, процедури технології інноваційно актуальними для певної галузі ознаками з метою досягнення якісних показників професійної підготовки у навчальних закладах конкретного спрямування.

Таким чином, впровадження інноваційних педагогічних технологій у процес професійної підготовки курсантів з метою формування їхньої соціальної компетентності передбачає проведення й реалізацію педагогами у конкретній частині освітнього процесу додаткових дидактичних умов, які б найбільш оптимально сприяли розкриттю творчого потенціалу студентів. Такі додаткові педагогічні умови утворюються на основі співставлення традиційних та інноваційних підходів до навчання, пошуків імплікаційних зв'язків між основними педагогічними умовами, спрямованих на загальне підвищення якості й продуктивності навчання.

Організація виховної роботи, спрямованої на формування соціальної компетентності курсантів є третьою педагогічною умовою, що визначена компетентними експертами.

Характеризуючи особливості формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України у процесі професійної підготовки, мизосередили увагу на аналізі виховної роботи у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності. Однак, у контексті вирішення проблеми формування соціальної компетентності курсантів, виховний процес має набути якісно нового характеру, імплементуючись із попередньо обґрунтованими педагогічними умовами.

Соціальна компетентність майбутніх офіцерських кадрів знаходить своє практичне вираження у становленні особистості в певній соціальній ролі й характеризується мірою соціальної зрілості й природою поведінкових моделей для ефективної взаємодії особистості із оточуючим соціальним середовищем. У такому разі перед педагогічним колективом постає завдання – навчити особистість соціалізуватись, тобто жити у злагоді із собою та навколишнім світом. Щоб досягнути ефекту у цьому процесі, треба покроково вводити особистість у світ різноманітних людських стосунків, спонукаючи її до самостійності та відповідальності.

Таким чином, у частині виховної роботи щодо формування соціальної компетентності курсантів, окреслюється технологічний зв'язок між: соціальним вихованням, соціальним проектуванням й соціальною корекцією. Результат окремо взятих складових виховного процесу є істотно значимий для рівня сформованості соціальної компетентності особистості.

Для організації виховної роботи, спрямованої на формування соціальної компетентності майбутніх офіцерських кадрів, якісного відображення зв'язків між педагогічними умовами і їх результативного впливу на реалізацію складових виховного процесу, важливим є створення сприятливого психологічного мікроклімату та виховного середовища, що є комфортним для усіх учасників навчально-виховного процесу.

Отже, організація виховної роботи, спрямованої на формування соціальної компетентності курсантів, сприяє становленню соціально зрілої особистості, формує моральні цінності й громадянські переконання, уявлення про власну соціальну роль й стійкі мотиви щодо активної соціальної поведінки у динамічному суспільстві.

#### Висновки та перспективи подальших досліджень.

Педагогічними умовами формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України є: розвиток професійної мотивації курсантів до оволодіння майбутньою професією; впровадження інноваційних педагогічних технологій у процес професійної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту; організація виховної роботи, спрямованої на формування соціальної компетентності курсантів.

Основною функцією визначених й обґрунтованих нами педагогічних умов у дидактичному аспекті є забезпечення реалізації змісту навчання й оптимізації технологій організації навчально-виховного процесу, які у цілісній системі професійної підготовки імплікаційно мають забезпечити сформованість у майбутніх офіцерських кадрів соціальної компетентності, що виражається чітким розумінням власної соціальної ролі й високою готовністю до впевненого набуття інших соціальних ролей, укріплення соціальної зрілості, вироблення життєвої позиції й успішної соціалізації у постійно змінюваних умовах соціокультурного контексту. Перспективами подальших наукових досліджень вважаємо добір тренінгових методик, які доцільно застосовувати в освітньому процесі для ефективного формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України.

#### Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/umova>
2. Бабанський Ю. К. Избранные педагогические труды / [сост. М. Ю. Бабанский] / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 560с.
3. Борытко Н. М. В пространстве воспитательной деятельности : монография / Н. М. Борытко. – Волгоград : Перемена, 2001. – 181с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод.: допов.) / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпень : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
5. Гуцан Т. Г. Педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів економіки до профільного навчання старшокласників [Електронний ресурс] / Тетяна Григорівна Гуцан. — Режим доступу : <http://intkonf.org/gutsan-tg-pedagogichni-umovi-formuvannya-gotovnosti-maybutnih-vchiteliv-ekonomiki-do-profilnogo-navchannya-starshoklasnikov/>.
6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. 2-ге видання, доповнене («Академвидав»)[Електронний ресурс]. – <http://academiapc.com.ua/product/306>
7. Касярун К. В. Формування комунікативної компетенції майбутніх викладачів вищої школи // Збірник наукових праць. Частина 1, 2011. – С. 99 – 105.
8. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня / А. В. Литвин. – Львів: СПОЛОМ, 2014. – 76 с.
9. Лузан П. Г. Суть і дефініція поняття «педагогічна технологія» / П. Г. Лузан // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць: Вип. 6 / Ін-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К.: Педагогічна думка, 2013. – С. 12 – 19.
10. Моторна Л. В. Педагогічні умови застосування освітніх технологій в процесі викладання природничонаукових дисциплін у технічних коледжах [Електронний ресурс] / Л. В. Моторна. — Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Motoma.php>.
11. Ніколаєску І. О. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: науково-методичний посібник / І. О. Ніколаєску. – Черкаси: ОІПОП, 2014. – 76 с.

12. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / [за ред. В. Яременка, О. Сліпущо]. – К. : Аконті, 2006. – Т. 1 : А–К. – 2006. – 926 с.
13. Підкасистий П.І. Психолого-дидактичний справочник преподавателя высшей школы / П.І. Підкасистий, Л.М. Фридман, М.Г. Гарунов. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 354 с.
14. Російсько-український і українсько-російський тлумачний словник / За заг. ред. Л. Г. Савченко. – Х. : Прапор, 2003. – 542 с.
15. Сластенин В. А. Общая педагогика : учеб. пособие. В 2 ч. Ч. 1 / Виталий Александрович Сластенин, Илья Федорович Исаев, Евгений Николаевич Шиянов ; под ред. В. А. Сластенина. – М. : ВЛАДОС, 2002. – 288 с.
16. Сушенцева Л. Л. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... докт. педагогічних наук : 13.00.04 / Сушенцева Лілія Леонідівна. – Київ, 2012. – 559 с.
17. Тарасенко С. М. Формування фахової комунікативної культури курсантів військових інститутів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / СВІТЛАНА МЕФОДІЇВНА ТАРАСЕНКО. – Житомир, 2013. – 23.
18. Усик О. Формування соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Олена Усик. – Київ, 2010. – 193 с.
19. Черепанов В. С. Экспертные оценки в педагогических исследованиях / В. С. Черепанов. – М. : Педагогика, 1989. – 152 с.
20. Шпичко І. О. Формування соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійній підготовці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інна Олександрівна Шпичко. – Хмельницький, 2016. – 23 с.

#### References

1. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://sum.in.ua/s/umova>
2. Babanskyi Yu. K. Izbrannyye pedahohicheskiye trudy / [sost. M. Yu. Babanskyi] / Yu. K. Babanskyi. – M. : Pedahohika, 1989. – 560 s.
3. Borytko N. M. V prostranstve vospitatelnoi dieiatelnosti : monohrafiya / N. M. Borytko. – Volhohrad : Peremena, 2001. – 181 s.
4. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod.: dopov.) / [Uklad. i holov. red. V. T. Busel]. – K. ; Irpen : VTF "Perun", 2005. – 1728 s.
5. Hutsan T. H. Pedahohichni umovy formuvannia hotovnosti maibutnih vchyteliv ekonomiky do profilnogo navchannia starshoklasnykiv [Elektronnyi resurs] / Tetiana Hryhorivna Hutsan. – Rezhym dostupu : <http://intkonf.org/gutsan-tg-pedagogichni-umovi-formuvannia-gotovnosti-maibutnih-vchyteliv-ekonomiki-do-profilnogo-navchannia-starshoklasnykiv/>.
6. Dychkivska I. M. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii. 2-he vydannia, dopovnene ("Akademvydav") [Elektronnyi resurs]. – <http://academiapc.com.ua/product/306>
7. Kasiarum K.V. Formuvannia komunikativnoi kompetentsii maibutnih vykladachiv vyshchoi shkoly // Zbirnyk naukovykh prats. Chastyna 1, 2011. – S. 99 – 105.
8. Lytvyn A. V. Metodolohichni zasady poniattia «pedahohichni umovy»: na dopomohu zdobuvacham naukovoho stupenia / A. V. Lytvyn. – Lviv: SPOLOM, 2014. – 76 s.
9. Luzan P. H. Sut i definitsiia poniattia «pedahohichna tekhnolohiia» / P. H. Luzan // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnicnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika : zb. nauk. prats: Vyp. 6 / In-t prof.-tekhn. osvity NAPN Ukrainy ; [Red. kol. : V. O. Radkevych (holova) ta in.]. – K. : Pedahohichna dumka, 2013. – S. 12 – 19.
10. Motoma L. V. Pedahohichni umovy zastosuvannia osvitenikh tekhnolohii v protsesi vykladannia pryrodnychnonaukovykh dystsyplin u tekhnichnykh koledzhakh [Elektronnyi resurs] / L. V. Motoma. – Rezhym dostupu : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Motoma.php>.
11. Nikolaiesku I.O. Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv vidpovidno do vymoh novykh derzhavnykh osvitenikh standartiv: naukovo-metodychni posibnyki / I.O. Nikolaiesku. – Cherkasy: OIPOP, 2014. – 76 s.
12. Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy : u 3 t. / [za red. V. Yaremenka, O. Slipushko]. – K. : Akonit, 2006. – Т. 1 : А–К. – 2006. – 926 s.
13. Pidkastyi P.I. Psikhologo-didakticheskii spravochnik prepodavatielia vysshei shkoly / P.Y. Pydkastyi, L.M. Fridman, M.H. Harunov. – M. : Pedahohichskoie obshchestvo Rossii, 1999. – 354 s.
14. Rosiisko-ukrainskyi i ukrainsko-rosiyskyi tлумachnyi slovnyk / Za zahal. red. L. H. Savchenko. – Kh.: Prapor, 2003. – 542 s.
15. Slastionin V. A. Obshchaia pedahohika : ucheb. posobie. V 2 ch. Ch. 1 / Vitalii Aleksandrovich Slastenin, Iliia Fedorovich Isaiev, Yevhenii Nikolaievich Shiiarov ; pod red. V. A. Slastenina. – M. : VLADOS, 2002. – 288 s.
16. Sushentseva L. L. Teoretyko-metodychni zasady formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnih kvalifikovanykh robitnykiv u profesiino-tekhnicnykh navchalnykh zakladakh: dys. ... dokt. pedahohichnykh nauk : 13.00.04 / Sushentseva Liliia Leonidivna. – Kyiv, 2012. – 559 s.
17. Tarasenko S. M. Formuvannia fakhovoi komunikativnoi kultury kursantiv viiskovykh instytutiv u protsesi navchannia dystsyplin humanitarnoho tsyklu: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / SVITLANA MEFODIIVNA TARASENKO. – Zhytomyr, 2013. – 23.
18. Usyk O. Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti studentiv filolohichnykh spetsialnostei u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.09 / Olena Usyk. – Kyiv, 2010. – 193 s.
19. Cherepanov V. S. Ekspertnye otsenki v pedahohicheskikh issledovaniiaxh / V. S. Cherepanov. – M. : Pedahohika, 1989. – 152 s.
20. Shpychko I. O. Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti maibutnih fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia u profesiinii pidhotovtsi : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Inna Oleksandrivna Shpychko. – Khmelnytskyi, 2016. – 23 s.

*Статья посвящена теоретическим аспектам обоснования и практическим направлениям реализации педагогических условий, соблюдение которых важно для формирования социальной компетентности будущих офицеров службы гражданской защиты Украины в процессе профессиональной подготовки. Автор на основе анализа различных подходов к определению понятия «условие» и «фактор» предлагает содержательную составляющую указанных дефиниций; приводит различные классификации педагогических условий. Автором выделены три педагогические условия формирования социальной компетентности будущих офицерских кадров в процессе профессиональной подготовки, представлена их характеристика.*

**Ключевые слова:** социальная компетентность, педагогические условия, факторы, офицеры службы гражданской защиты, профессиональная подготовка.

*The article is devoted to the theoretical aspects of the justification of different approaches of such notion as "conditions", "factors", "pedagogical conditions" interpretation. The term "conditions" and "factors" are noted to be correlated with each other. The term "pedagogical conditions" is shown to be interpreted like additional circumstances ensuring of the pedagogical process effectiveness, on which the effectiveness of the*

functioning of the pedagogical system depends; the form of pedagogical activity, the purpose of which is the formation of a highly skilled specialist and the result of purposeful selection, design and application of organizational forms of learning, as well as the selection of methods and techniques; a complex of specially designed general (core, system-oriented) factors of influence on external and internal circumstances of the educational process and personal parameters of its participants. The author proposes various classifications of pedagogical conditions, like external, internal, didactic, psychological and pedagogical, organizational-pedagogical conditions; as well as - subjective internal-personality and objective external. Considerable attention in the paper is paid to the practical aspects of the implementation of pedagogical conditions, the observance of which is important for the formation of social competence of future officers of the Civil Protection Service of Ukraine in the process of training. On the basis of expert assessment of the importance of the factors of the social competence of future specialists' effective formation, the author substantiates the pedagogical conditions of effective formation of the social competence of future officer personnel in the process of professional training. These conditions include: the development of professional motivation of students to master the future profession; introduction of innovative pedagogical technologies into the professional training of future officers of the Civil Protection Service of Ukraine; organization of educational work, aimed at forming social competence of cadets. The article proves that an important role in shaping the social competence of cadets belongs to the educational work, which clearly outlines the technological connection between: social education, social design and social correction, which are significant for obtaining the proper level of formation of the individual's social competence.

**Key words:** social competence, pedagogical conditions, factors, officers of the civil protection service, professional training.

УДК 373.2.011.3-051:37.015.31:17.022.1

Черепаня Наталія Іванівна,  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
Русин Надія Михайлівна,  
старший викладач,  
Мукачівський державний університет, м. Мукачево

### ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНОЇ ПОЗИЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ У ПРОЦЕСІ САМООСВІТИ

У статті розкрито психолого-педагогічні умови розвитку та формування моральної позиції вихователя дошкільного навчального закладу в процесі самоосвіти. Автором зазначено увагу на доцільності розвитку моральних потреб вихователів дошкільних навчальних закладів, потреб в професійній самоосвіті, саморозвитку, професійних знаннях, потреб в самовизначенні.

**Ключові слова:** вихователь, моральна позиція, самоосвіта, самовизначення, саморозвиток.

**Постановка проблеми.** Актуальним завданням науки і практики є забезпечення дошкільної освіти кадрами нового покоління педагогів, які представляють культуру на високому рівні духовності і моральності. Педагогу дошкільної освіти відводиться особлива роль, оскільки особистість дорослого - «потужний фактор розвитку особистості дитини». Засвоєння дитиною моральних норм і правил здійснюється через вихователя, його особистість, його культуру і його моральну позицію.

В умовах переходу до гуманістичної парадигми освіти, уваги до особистісно-орієнтованих технологій, необхідності суб'єктного розвитку вихователя актуалізується проблема формування професійно-моральної позиції вихователя. Моральна позиція - це ставлення до дітей, колег, мотиви вибору педагогічної професії і мотиви педагогічної діяльності, вибір цілей і засобів педагогічної діяльності. Педагог може виступати в якості інформатора, порадирика, прохача, натхненника і т. д. Кожна з цих професійних ролей може давати позитивний і негативний ефект залежно від особистості педагога, від його моральної позиції.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Велике значення при вивченні питання про зміст позиції педагога мають дослідження психологів Б. Р. Ананьєва, К. І. Божович, В. С. Кона, С. Н. Мясіщева, С. Л. Рубінштейна та ін.

**Мета статті:** розкрити психолого-педагогічні умови моральної позиції вихователя дошкільного навчального закладу у процесі самоосвіти.

**Результати дослідження.** Для того щоб людина могла впевнено і досить обґрунтовано зайняти певну моральну позицію в кожному конкретному випадку, вона повинна не тільки знати норми суспільної моралі, але й вміти бачити їх порушення окремими людьми або цілими групами, вміти розкрити мотиви і цілі дій цих людей і зайняти принципову позицію, яка реалізується в практичній діяльності.

Педагог повинен ставати справжнім професіоналом, здатним вирішувати завдання загального розвитку дітей своїми педагогічними засобами, своїм змістом педагогічної діяльності, заснованої на моральних цінностях.

Одним з найважливіших вимог, які пред'являє педагогічна

професія, є моральна позиція вихователя. Саме в ній вихователь виражає себе як суб'єкт педагогічної діяльності. В моральній позиції вихователя виражаються його професійно-моральні потреби. Моральна позиція педагога - це система тих інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних відносин до світу, педагогічної дійсності і педагогічної діяльності зокрема, які є джерелом його активності. В моральній позиції вихователя виявляється його особистість, характер соціальної орієнтації, тип громадянської поведінки. Розвиток моральних потреб вихователя є одним із центральних завдань, оскільки дані потреби формуються в процесі освоєння педагогічної діяльності і впливають на її ефективність [4, с.56].

На нашу думку, моральні потреби - це певний стан особистості, завдяки якому здійснюється регулювання поведінки, визначається гуманістична спрямованість мислення і почуттів людини. Моральні потреби, володіючи спонукальною силою, викликають певну ступінь моральної активності, впливають на становлення моральної самосвідомості і готовності до педагогічної діяльності.

В даний час у психолого-педагогічній літературі вченими висвітлена проблема динаміки розвитку моральних потреб вихователів дошкільних навчальних закладів. Моральні потреби визначаються у спрямованості вихователя на іншу дитину, на її ухвалення, на вміння враховувати її особливості, інтереси, сприяти її розвитку. Моральні потреби проявляються в потребах в афіліації, потребах в соціофілії (альтруїзм), потребах в заступництві [4, с.57].

Потреба в афіліації (контактом, спілкуванням) мається на увазі певний клас соціальних взаємодій, що мають повсякденний і в той же час фундаментальний характер. Зміст потреби в афіліації полягає в спілкуванні з іншими людьми (в тому числі з людьми незнайомими або малознайомими), і таке його підтримання, яке приносить задоволення, захоплює і збагачує обидві сторони.

Для педагога важливою є потреба у соціофілії (альтруїзм). Під наданням допомоги, альтруїзмом, розуміються будь-які спрямовані на благополуччя інших людей дії: виявлення співчуття і задоволення потреби безпорадної дитини або будь-якої іншої людини, яка слабка, втомлена, недосвідчена, принижена, самотня,